

A CD-ROM alkalmazása a Regensburgi Egyetemi Könyvtárban*

A Regensburgi Egyetemi Könyvtár a CD-ROM kínálta előnyöket mindenekelőtt az állománygyarapításban hasznosítja. Ennek mikéntjéről tájékoztat az alábbi cikk.

Előzmények

Ha azt nézzük, milyen nagy figyelmet kapott a CD-ROM téma az 1989-es bonni könyvtárosi gyűlésen, és időközben milyen magától értetődővé vált az optikai lemezek alkalmazása a könyvtárakban, szinte hihetetlen, hogy 1987 elején még egyetlen bajor tudományos könyvtárnak sem volt CD-ROM berendezése. A Regensburgi Egyetemi Könyvtár (REK) az 1987-es augsburgi könyvtárosi gyűlésen bemutatott *Books in Print Plus (BIP+)* ösztönözte arra, hogy foglalkozzon ezzel az új adathordozóval.

A Blackwell cég *PC-ORDER* rendszeréről ott tartott – mély benyomást keltő – bemutatója után született a megegyezés, hogy a REK, mielőtt egy CD-lejátszó és a BIP+ birtokába jut, megkapja a Blackwell cég szoftverjét és a megrendelő rendszert, ki fogja próbálni a Blackwell/North Americánál. A REK egyelőre nem gondolt a CD alkalmazására a szakirodalmi adatbázisok területén.

A CD inkább olyan eszközként jött számításba, amely – mivel gyorsabban aktualizálható – felváltja az általános bibliográfiák nyomtatott kiadásait. Elsősorban a szerzeményezésben ígértek előnyök a gyorsabb információ révén, megbízhatatlan rendelési adatok esetén is. Ezenkívül különösen az angol–amerikai irodalomnál naprakész árakra lehetett számítani. Végül várható volt a tájékoztató tevékenység javulása és a keresett címek azonosításának meggyorsulása.

A megvalósítás

Az augsburgi könyvtárosi gyűlés után a REK azonnal megrendelt egy CD-ROM lejátszót, és előfizette az évente négyszer megjelenő amerikai *Books in Print CD*-kiadását. Így már 1987 júliusában le lehetett folytatni az első kereséseket a BIP+ tavaszi számában. A lejátszót először a központi könyvtár in-

formációs részlegében lévő terminálhoz kapcsolták; ez az a munkaállomás, ahonnan túlnyomórészt online kereséseket végeznek adatbázisokban. Az online keresések azonban gyakran lefoglalták a terminált. A REK a Német Kutatási Társulattól (Deutsche Forschungsgemeinschaft = DFG) támogatást kapott CD-projektjéhez egy személyi számítógép és két nyomtató (az A/4-es, illetve a nemzetközi katalóguscédula méretű papírkidások előállításához) beszerzésére. Ezekkel az eszközökkel egy külön CD-ROM munkaállomást rendeztek be a központi könyvtár katalógus-termében 1987 decemberében. A munkaállomást a posta Datex-P hálózatához csatlakoztatták.

Kik használják a CD-ROM-ot?

Az olvasószolgálati osztály, ritkábban a katalógizálási osztály, mindenekelőtt azonban a gyarapítás munkatársai használják a CD-ROM-ot; az utóbbiak közül különösen a szakreferensek, akik Regensburgban az előszerzeményezésért is felelősek. A könyvtárosok igen hamar előnyben részesítették a BIP+-ban és a VLB-ben (Verzeichnis lieferbarer Bücher) CD-ROM-on való keresést, amelyet egyelőre csak a hagyományos keresés kiegészítésére szántak. Természetesen különböző az elfogadás mértéke, de az új adathordozó korábbi heves ellenzői sem foglalnak el már elutasító álláspontot meglepetésszerű sikerélményeik következtében. Magától értetődően személyenként eltérő a használatban megmutatkozó ügyesség, de ez ugyanígy áll a hagyományos technikájú keresésre is. Akad néhány könyvtáros, aki a CD-ROM-on való keresés valamennyi finomságának kiaknázására törekszik.

A keresést végzők, akik Regensburgban ugyancsak könyvtárosok (többnyire szakreferensek), arra használják a CD-t, hogy az irodalomkutatási megbízásokat ezzel is kiegészítsék, vagy az adatbázisokba való belépést a megfelelő fogalmakat tartalmazó könyvcímek segítségével megkönnyítsék.

Maguk a könyvtárhasználók alkotják a CD-ROM harmadik használói csoportját. Hogy a használóknak a keresést egyelőre a BIP+-ban, később a Deutsche Bibliographie-ban (DB) is lehetővé tegyék, egy rövid kezelési útmutatót dolgoztak ki, s helyezték el a

* Lásd Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, Sonderheft 50., 79. Deutscher Bibliothekartag in Bonn, 1989. Reden und Vorträge. Herausgegeben von Günther Wiegand und Else Maria Wischermann, Frankfurt/Main, 1989. p. 192–196.

berendezések mellett. Ez lehetővé teszi az önálló keresést. A használat áttekintése végett felkérték a CD minden igénybevevőjét, vezesse be keresésének adatait (dátum, a keresés időtartama stb.) a kihelyezett füzetbe. Ha hitelt adnánk a feljegyzéseknek, a használók 1988-ban a BIP+ -ban csak 69-szer, a DB-CD-ben csak 15-ször kerestek, s tíz alkalommal mindkettőben. A szűrőpróbákban azonban kiderült, hogy számos használó (egyébként könyvtáros is) megfellebbezett az adatok rögzítéséről. A feljegyzésekből az derült ki, hogy a használók átlagosan 30 percet tölthetnek el a berendezéseknél. Egyes esetekben előfordult, hogy a berendezéseket egy-egy személy órákon keresztül lefoglalta terjedelmes irodalomlisták kinyomtatásával. Ezért egy feliratot helyeztek el azzal a felszólítással, hogy kiterjedt irodalomkeresés előtt keressék fel a katalógusteremben lévő tájékoztatószolgálatot annak megállapítására, hogy a nyomtatott bibliográfiákban nem lehetne-e ugyanolyan eredménnyel elvégezni az előírányzott keresést. A könyvtár egyik esetben sem kért térítést e szolgáltatásért.

Ha egy CD-munkaállomást egyaránt igénybe vehet a szolgálat és a nyilvánosság, előbb-utóbb tisztázni kell, szükséges-e a használat idejét szabályozni.

A használó szempontjából egyre fokozódik annak a jelentősége, hogy a papírra nyomtatás mellett megvan a lehetőség a tételek hajlékonylemezeire való letöltésére is. A CD-n való keresésnek ez olyan előnye, amelyet egyelőre nem is kínáltunk fel. A használó lemezen tárolhatja az adatokat, majd az egyetlen egy kevésbé használt személyi számítógépen (pl. a számítóközpontban) kinyomtathatja. De személyi számítógépen felépíthet magának egy adattárat is, amelyet aztán saját tetszése szerint aknázhat ki.

Példák a használatra

Nincs itt hely arra, hogy példákon mutassuk be azokat a CD segítségével lefolytatott *eredményes bibliográfiai kereséseket*, amelyek esetében a hagyományos módon végzett keresés feltehetően nem járt volna eredménnyel vagy nagyon időigényes lett volna.

A kapható amerikai és német könyveket tartalmazó CD-ket a REK egyre inkább hasznosítja a *szállítók sürgetésekor* is. Sürgetés előtt minden amerikai és német tételt behasonlítanak és kinyomtatnak a CD-n. A kinyomtatás – legalábbis a VLB alapján – igazolja a szállíthatóság tényét, s a sürgetés mellékletét képezi. A késedelmes szállítónak a megadott határidőn belül vagy szállítania, vagy legalább jelentenie kell, mi a késedelem oka. Ha ez nem történik meg, a rendelés automatikusan törölődik, és egy másik szállítótól lehet megrendelni a tételt. Az első ilyen szigorú sürgetési akciónak 1989 elején az volt a következménye, hogy a függő megrendelések az USA-ból részben légipostával futottak be.

A CD-ROM összekapcsolása az online rendeléssel

Az USA-beli szállítóktól a könyveket online meg lehet rendelni. Az a könyvtár, amely még nem automatizálta szerzeményezését, nem tudja teljes mértékben kiaknázni az online megrendelés (esetleg online vezetett rendelési nyilvántartással) lehetőségét. Ekkor sem érdektelen azonban az online könyvrendelés.

A Blackwell cég kipróbálás végett ingyenesen bocsátotta a REK rendelkezésére az adatokat feldolgozó és továbbító szoftvercsomagját. A PC-ORDER rendszer önállóan is működtethető a rendelések rögzítésére és kezelésére. Érdekesebb azonban a BIP+ -ban való kereséssel összekötvé.

A program néhány hibáját az idők során kijavították; ma már a *harmadik verzió* bevezetésénél tartanak. A cég sokat segített az automatikus adatátvitel nehézségeinek leküzdésében.

Az online lehetőség ellenére a REK nem vásárol több vagy kevesebb tételt a Blackwell/North Americától, mint korábban. Az online rendelés lényegesen *meggyorsíthatja* a könyvbeszerzést. A postai útvonal lerövidül, a megrendeléseket már nem érintik az esetleges postai sztrájkok. Ha a technika megengedi, nagyon kényelmes a kiválasztott tételt mintegy gombnyomással újtárra küldeni, és másnap már tudni, hogy a megrendelés célba érkezett-e vagy sem.

A mérleg

A DFG-nek 1988 végén adandó beszámolóhoz kérdőíven tudakoltuk meg azoknak a munkatársaknak a véleményét, akik annak idején a BIP+ -szal dolgoztak. Meglepő volt a túlnyomóan pozitív reagálás. Előnyként emelték ki a megtanulhatóságot és a kezelhetőséget. Magasra értékelték a kényelmes és gyors keresést, a számos hozzáférési pontot, a gyors áttekintés lehetőségét (pl. ugyanannak a címnek különböző kiadásairól). Mindenekelőtt a géphez való hozzáfutás várakozási idejére panaszkodtak és a szolgáltatás csökkenő aktualitására (ez különösen a csere-CD megérkezése előtti időszakra érvényes). Kritikával említették azt az idővesztést, amíg az egyik CD-ről a másikra váltanak át.

Nem régen van meg CD-n az angol *Whitaker* jegyzék (Bookbank)* is. Egyelőre még nincsenek tapasztalatok kezeléséről. Hamarosan egy harmadik munkaállomás felállítására kerül sor. Remélhetőleg a technika is fejlődik; például jelenleg még nem lehetséges több, egymással hálózatba kapcsolt személyi számítógépről egyidejűleg egyazon CD-t használni. Kívánatos volna egy lemezcsereelő, amely kiiktatná a manuális lemezcsereét. Célszerű lenne a

* A BIP+, VLB és a Bookbank CD-ROM adatbázisokat idehaza 1989 óta az *Országos Műszaki Könyvtár* használja, illetve szolgáltatja. – A szerk.

keresési módszerek egységesítése is: míg a BIP+ -ban, a VLB-ben és a DB-ben messzemenően azonos a keresési eljárás, a Whitakeré teljesen különbözik tőle.

Nem egészen kétéves tapasztalata után a REK pozitívan értékeli a CD-t mint információhordozót.

Mivel a Bajorország minden részéből érkező könyvtárosok látták a CD-ROM használatát Regensburgban, várhatóan az ország más könyvtáraiban is alkalmazni fogják ezt a technikát.

Fordította: Papp István

A jövő British Libraryje

A British Library (BL) új épületében egy fedél alá kerül 15,5 millió kötet könyv, kézirat, térkép, időszaki kiadvány, nyomat, kotta, továbbá 1 millió hanglemez és 40 000 órányi hangszalag, amely most 20 épületben szétszórtan helyezkedik el. Az évi 600 000 egységnyi gyarapodás csak a könyvgyűjteményben több mint 3 km-nyi polcot igényel.

Az új épületet (a St. Pancras vasútállomás mellett) a könyvtár fokozatosan veszi birtokba 1991-től. Az egymilliárd fontba kerülő építményben négyszintes föld alatti raktár is lesz.

A könyvtár 1985–1990-re szóló stratégiai céljai a következők:

- ▶ megerősíteni a szervezeti keretek összetartó erejét az erőforrások hatékony menedzselése, a szolgáltatások fejlesztése és rendelkezésre bocsátása érdekében;
- ▶ a gyűjteményeket a lehető leghatékonyabban hasznosítani, különös tekintettel a két gyűjteményi részleg átfedő állományrészének együttes használatára;
- ▶ a szolgáltatásokat még célirányosabban a természettudományos, műszaki és gazdasági, valamint a humán és társadalomtudományi igényekhez szabni.

A BL-t 1973-ban alapította meg a parlament 1972-ben elfogadott törvénye, egy szervezetben egyesítve a British Museum könyvtári részlegeit, a National Central Libraryt, a National Lending Library for Science and Technologyt, a British National Bibliography Limitedet és 1974-ben az Office for Scientific and Technical Informationt. 1982-ben az Indian Office Library and Records (letétként), 1982-ben a HMSO kötéskönyve és 1983-ban a National Sound Archive (korábban: British Institute of Recorded Sound) csatlakozott a BL-hez.

A British Museum, amely eddig jelképes összegért adta bérbe a kör alakú olvasótermet a BL-nek, még nem döntött a bérlő kiköltözése utáni hasznosításról. Ez az olvasóterem a viktoriánus öntöttvas építészet kiemelkedő alkotása. A 32 méter magas kupola 1857-ben épült Antonio Panzzi személyes, minden részletre kiterjedő felügyelete mellett.

Az új épület felhúzása temérdek problémával és elmentmondó nézetek vitájával jár: infláció, elhúzódozó, szakaszolt munkálatok, a telek megfelelő volta, állami vagy magánépítettség választása stb.

/Information Hotline, 20. köt. 8. sz. 1988. p. 3–4./

(Papp István)

Az EUSIDIC irányelvei az online szolgáltatások számlázására

1. A használatnak áttekinthető és teljes számlát kell kapnia; előnyös, ha a használó választhat egy összefoglaló, több jelszóra nyújtott szolgáltatásokat felölelő vagy jelszókénti külön számlázás között.
2. A számláknak részletezniük kell a külföldi költségeket (telekommunikáció, adatbázis-használat, online és offline nyomtatás, a megrendelt másolatok, betanítás stb.). Az alkalmazott rövidítések legyenek világosak és egyértelműek.
3. A számlázás szabályos időközönként történjen, és pontosan feltüntetendő, hogy mely időszakra vonatkozik.
4. A költségek továbbháríthatósága végett a használóknak jelszók szerinti és a egyes online használatok szerinti részletezést is kell kapniuk a költségek felsorolásával.
5. Az online használat árait úgy kell megállapítani, hogy a használó is előre kiszámíthassa, körülbelül mennyibe fog kerülni egy-egy igénybevétel.
6. A külföldi használóknak küldött számlákon fel kell tüntetni az eladó teljes postai címét, a befizetéseket kezelő bank minden adatát (a preferált fizetési móddal együtt) és az alternatív fizetési módot.
7. Remélhetőleg kialakul egy közösen elfogadott pénznem Európán belül a fizetések teljesítésére. Addig is kölcsönösen elfogadható megállapodásokra van szükség eladó és használó között.
8. Az eladóknak számítaniuk kell arra, hogy kisebb eltérések előfordulhatnak a számla összege és a tényleges kifizetés között (a bankok közvetítői költséget számítanak fel stb.). Ezt az ármegállapításnál méltányos felárral ellensúlyozni lehet.
9. A használóknak – mielőtt igénybe venné az online szolgáltatást – tisztázniuk kell, hogy képes-e teljesíteni a megfelelően kiállított számlát, s a kifizetéseket nem gátolják-e meg hazai és nemzetközi rendelkezések.

(Kivonatos közlés. Bővebben: EUSIDIC Secretariat, 9/9a High Street, Calne, Wiltshire SN1 1 OBS, UK)

/Information Hotline, 21. köt. 3. sz. 1989. p. 7–8./

(Papp István)